

Verzamelde teksten

Verzamelde teksten

Peter Franken

Inhoud

Opinie en reflectie 5

Leven onder een 'foute' dictatuur	5
De historische pendule	17
Het verleden is grijs, het heden vaak ook	22
Kan een bepaalde levenswijze wereldwijd worden opgelegd?	28
Eugenese en euthanasie	33
Narcisme en sociopathie	39
Woke, multiculturaliteit en inclusie	44
Filosofie is achterhaald	51
Religie als maatschappelijk fenomeen	55
Nederland ligt op een beroerde plek	58

Religies in het Verre Oosten 64

Hindoeïsme	64
Boeddhisme	79
Shintoïsme	85
Confucianisme	88

Japan, India en China 95

Japan	95
India	120
China	156

ISBN: 9789465319742

Editie 2026

Opinie en reflectie

Leven onder een 'foute' dictatuur

Na de oorlog is veel geschreven over het gebrek aan verzet tegen de nazi dictatuur en het feit dat zovelen gewoon door zijn blijven werken onder dat regime. Met name naar wetenschappers, schrijvers en uitvoerend kunstenaars wordt gemakkelijk met de vinger gewezen. Door Thomas Mann voorop, veilig vanuit de US.

Kijken we naar de Machtergreifung door de nazi's dan is het zaak daarbij niet teveel wijsheid achteraf toe te laten. Vergelijk het met de analyse van een huwelijk dat na 20 jaar eindigt in een echtscheiding. Om een zo objectief mogelijk oordeel te vellen over de kwaliteit van die relatie moet men zich beperken tot hetgeen uit die periode bekend is geworden, niet speuren naar aanwijzingen dat het vast niet goed zal aflopen met dat stel.

Vooraf bij die Machtergreifung en kort daarna het Ermächtigungsgesetz waarmee de Reichstag zichzelf voor vier jaar buitenspel zette is het zaak zich in te leven in het beeld dat de gemiddelde Duitser toen van zijn leefomgeving gehad zal hebben.

Ternauwernood is een burgeroorlog tussen de aanhangers van de aartsvijanden KPD en NSDAP voorkomen, zo zullen velen hebben gedacht. Een sterk gezag zonder inmenging van een versnipperd parlement dat zoals Hitler sarcastisch placht op te merken 'niet meer is dan een verzameling belangenverenigingen' zou in elk geval de kans op een machtsgreep door uit Moskou aangestuurde communisten

kunnen voorkomen. Daarmee maakte men een keuze tussen twee dictaturen, zo werd al snel duidelijk. Maar een dictatuur was in die dagen beslist geen anomalie met fascistisch Italië als lichtend voorbeeld. En daarvan had menigeen een veel gunstiger beeld dan van Stalins Sovjet Unie.

In Duitsland ging het er echter al zeer snel veel harder aan toe dan in Italië en menigeen zal zichzelf verweten hebben aan Hitlers vermijdbare machtsgreep te hebben meegewerkt. Hetzelfde zal later het geval zijn geweest met al die 'bazaari', de zakenlieden in Teheran die de Shah eruit hebben gewerkt en daarmee de deur hebben open gezet voor Khomeini en zijn fundamentalisme. Dat Khomeini van Iran een islamitische theocratie wilde maken had hij nooit onder stoelen of banken gestoken. Niettemin liet men hem in 1979 binnen uit zijn verbanningsoord Frankrijk.

Hoe het ook zij, de nazi's kregen Duitsland in een onwaarschijnlijk snel tempo in hun greep en als je onder het maaiveld leefde had je daar weinig last van. Voor de anderen was het zaak er niet te vaak boven uit te steken, men moest zich conformeren. Beroepsverbod, concentratiekamp, verbanning, daar had men mee te rekenen. Thomas Mann was rond die tijd bezig aan een tournee langs de Europese hoofdsteden met een lezing over Wagner. Daarmee deed hij ook Amsterdam en Parijs aan. Mann kreeg bijtijds een seintje dat hij maar beter niet naar Duitsland kon terugkeren omdat de nazi's hem op het oog hadden. Zodoende verbleef de beroemde schrijver enige tijd in Zwitserland en vestigde hij zich later in de Verenigde Staten. Daarmee

verloor hij toegang tot zijn vermogen en in Duitsland uit te keren royalty's. Omdat zijn boeken in vele landen waren uitgegeven was dat geen ramp, het geld bleef in voldoende mate binnenstromen om een comfortabel bestaan in Californië te kunnen leiden. Dat was een luxe die slechts weinigen kenden. Het overgrote deel van de Duitse bevolking was aan het eigen land gebonden, de mogelijkheid om een geheel nieuw bestaan op te bouwen in het buitenland was slechts weggelegd voor een kleine minderheid. Het was dus kiezen of delen: als men deel uitmaakte van de nieuwe Volksgemeinschaft kon men weinig anders doen dan zich schikken in de waarden en normen van die 'familie op megaschaal' waarbinnen het algemeen belang in alle opzichten belangrijker werd geacht dan eigenbelang.

In de kritiek die is geuit bij monde van de Amerikaanse denazificerings-rechtbanken wordt veelal benadrukt dat de culturele sector een voorbeeldfunctie had en zich dus nooit aan de nieuwe situatie had mogen conformeren. Op zijn minst had men zich moeten terugtrekken en 'innerlijk moeten emigreren'. Waar je dan van had moeten leven wordt er niet bij gezegd. Dat duidt op een te grote rol van kennis achteraf. Die 12 jaar had men het toch wel kunnen uitzingen? Dat het er na een jaar nazibewind alle schijn van had dat het Derde Rijk een zeer lang leven beschoren zou zijn wilde men in de afrekencultuur van na 1945 liefst niet waar hebben.

Iets dergelijks was het geval met de DDR waarin men leefde onder een communistische dictatuur. Een van de boegbeelden uit de muziekwereld van die tijd was Kurt Masur, dirigent van het

Gewandhausorchester in Leipzig. Het Gewandhaus dateert uit 1981 en was ongetwijfeld bedoeld als de moderne tegenhanger van de uit 1965 stammende Opera aan de andere zijde van de Augustus Platz. Dirigent Kurt Masur was de drijvende kracht achter de bouw van deze concertzaal. Jarenlang had zijn wereldberoemde orkest geen eigen zaal gehad en werden de concerten gehouden in de vergaderzaal van de plaatselijke dierentuin. Financieel ging het de DDR in de jaren '70 al zeer slecht en dat Masur zijn zin heeft kunnen krijgen in die tijd is weinig minder dan een mirakel. Hij had goede connecties, mede doordat hij met zijn orkest deviezen binnenbracht. Masur was een van de prominenten die door Marcel Ophüls werden geïnterviewd voor diens documentaire *November Days*, waarin hij zich een beeld trachtte te vormen van het leven en werken in de DDR. Doorvragen was de interviewers belangrijkste middel om door te dringen in de grauwe werkelijkheid van het bestaan in deze kleine republiek en dat beviel Masur duidelijk niet. Hij weigerde erop in te gaan en werd boos: 'U komt hier maar met al die vragen maar beseft niet hoe het was om hier te moeten leven en werken', of woorden van gelijke strekking.

Daar had Masur een sterk punt. Niemand kon voorstellen dat de DDR en het 'werkelijk bestaande socialisme' het maar veertig jaar zouden uithouden. Het was de wereld waarin men gedwongen was te leven, zonder alternatief, dus maakte men er het beste van. Ook een ander boegbeeld, meervoudig Olympisch- en wereldkampioen kunstschaatsen Katharina Witt, werd hier steeds mee geconfronteerd als ze te gast was in een talkshow. 'Natuurlijk

was ik lid van de partij, hoe zou ik anders mijn sport op dat niveau hebben kunnen beoefenen?’

De NSDAP indertijd en later de SED, het waren de instituten die een functioneren boven het maaiveld mogelijk maakten. In plaats van kritiek is een gevoel van opluchting meer op zijn plaats, dat men zelf niet in een positie heeft verkeerd die dergelijke keuzes onvermijdelijk maken.

Thans zien we een vergelijkbare situatie in Rusland met Aleksej Navalny tot voor kort als enige aansprekende politieke gevangene en weinig tot geen emigratie. Hoewel minder in het oog lopend dan indertijd het doordrijven van het Ermächtigungsgesetz zijn de democratische structuren in Rusland in betrekkelijk korte tijd zozeer uitgehold dat sprake is van een samenleving met dictatoriaal bestuur. Putin heeft zich dezelfde absolute macht weten toe te eigenen als indertijd Stalin en voordien de tsaren. De rechtspraak is verre van onafhankelijk en van vrijheid van meningsuiting is al geruime tijd geen sprake meer. De Orthodoxe Kerk heeft zich gemakkelijk door de nieuwe tsaar laten inlijven. De clerus is altijd opportunistisch geweest in de omgang met de wereldlijke macht getuige ook het Concordaat dat de Rooms Katholieke Kerk met Mussolini sloot. Maar behalve Navalny was er niemand die zich hier publiekelijk tegen waagde uit te spreken. En al snel werd hij het doel van een liquidatiepoging door de eigentijdse variant van de NKVD. En toen die poging tot vergiftiging mislukte wist men hem na een schijnproces om te brengen in een strafkamp. Overigens duidt dit erop dat ook in Rusland de verschillende organisaties naast elkaar heen kunnen

werken. Later zou immers blijken dat er een uitwisseling van gevangenen in de maak was waarbij Navalny zou worden vrijgelaten en naar het Westen gedeporteerd. Meerdere westerse landen waren daar bij betrokken.

Daarnaast valt het aantal 'defenestraties' op, mensen die zomaar ineens uit een raam van een hoge verdieping vallen en 'helaas' overlijden. Alles duidt erop dat het regime onwelgevallige personen zonder pardon uit de weg ruimt.

Men kan zich afvragen hoe het komt dat zo weinig gezichtsbepalende personen het land verlaten en kiezen voor emigratie. Enerzijds heeft dat van doen met het geringe aantal personen in die categorie. In elk geval is er buiten de landsgrenzen goed beschouwd vrijwel niemand die een reputatie heeft van vlaggendrager binnen het culturele circuit. En anderzijds diegenen die dat wel zijn in de optiek van westerse waarnemers, waaronder Gergiev en Netrebko, kunnen tot de vaste entourage van Putin worden gerekend al heeft Netrebko zich achteraf van hem geprobeerd te distantiëren.

Wat overblijft is de massa, de 99% van de bevolking die zich al dan niet morrend schikt in de leefomstandigheden binnen hun land. Natuurlijk is men niet overal over te spreken maar waar zou je naar toe moeten gaan?

Nemen we dit als uitgangspunt voor het gedrag van een volk onder een dictatuur die vele immorele kanten heeft, dan ontstaat de mogelijkheid om met meer begrip tegen het collectieve gedrag van de Duitse bevolking ten tijde van het Derde Rijk aan te kijken. Men woonde in eigen land en maakte deel

uit van de Volksgemeinschaft. En dat zou volgens de algemene verwachting wel eens heel lang kunnen duren.

Al die verontwaardigde commentaren op de behandeling van de joden kwamen grotendeels van de joodse gemeenschap in de Verenigde Staten. Pas na de oorlog en vooral nadat meer over de holocaust bekend werd, speelden die een belangrijke rol in de wijze waarop door de gemiddelde Duitser naar Hitlers regime werd gekeken.

De DDR heeft 40 jaar bestaan, de Sovjet Unie ongeveer 70 jaar, Fascistisch Italië ruim 20 jaar. Zonder wereldoorlog had het Derde Rijk het ongetwijfeld wel een halve eeuw kunnen volhouden. En daar moest men zich maar in schikken.

Alberto Moravia heeft in zijn boek 'Il conformista' een poging gedaan om de ervaring van te leven in Italia Fascista aanschouwelijk te maken. Zijn hoofdpersoon wil niets liever dan zich conformeren, een zo normaal mogelijk leven leiden. Hij komt uit een welgesteld maar disfunctionerend gezin en leeft in de overtuiging als 13 jarige een pedofiele man te hebben vermoord door wie hij zich bedreigd voelde. Zo iemand had in een ander scenario zijn toevlucht kunnen nemen tot het katholicisme. De katholieke kerk bood bescherming en 'vastigheid' zonder de noodzaak vragen te stellen over levenskwesties. Er werd voor iedereen gedacht, ga maar gewoon bidden dan komt alles goed. Het Fascisme bood echter in de jaren '20 een aantrekkelijk seculier alternatief. Een keuze voor het communisme was in Italië al snel geen optie meer, je had maar twee mogelijkheden.

Het mechanisme dat achter de identificatie met een bepaalde groepering schuilt is in hoge mate generiek. Min of meer als vanzelf kiest iemand voor een voetbalclub en blijft daar de rest van zijn leven fan van. Evenzo de vanzelfsprekendheid om steeds op een bepaalde partij te stemmen en niet op een andere, veelal zonder inhoudelijke kennis van hun beider programma's. Daarnaast is er bij velen de behoefte aan een soort symmetrie of beter gezegd een completering van een gewenst wereldbeeld.

Moravia schetst dit in de gedachten van zijn hoofdpersoon die de opeenvolging van bepaalde ontwikkelingen ervaart als een bevestiging van de richting die de wereld opgaat: eerst Fascisme in Italië, daarna 'fascisme' in Duitsland, dan de aanstaande verovering van Abessinië en tenslotte de verwachte overwinning van Franco in Spanje. De onomstotelijkheid ervan cementeert zijn wereldbeeld. Pas als het Fascisme ophoudt te bestaan als bestuursvorm en niet langer vereenzelvigd is met de staat is het voor de conformist mogelijk een nieuwe keuze te maken. Ook een voetbalfan verandert pas van club als zijn eerste liefde degradeert naar amateurniveau.

Los van het ondergaan van het leven binnen een totalitaire maatschappij of tenminste eentje die totalitarisme nastreeft als einddoel, is van belang in hoeverre men daadwerkelijk participeert. Men kan de staat dienen als tramconducteur maar ook als moordenaar in dienst van de geheime politie. Zolang het fascisme het alleenrecht heeft op het absolute gelijk en de politieke macht heeft dat tot leidend beginsel te maken, heeft het naar zichzelf de

verplichting alles te doen om de beweging succesvol te laten zijn. Het vermoorden van politieke tegenstanders is een staatszaak, geen ordinaire misdaad omdat er een hoger belang mee is gediend. Niet uniek overigens, ook het katholicisme bediende zich van een moordbrigade: de inquisitie.

Schrijven over een regime dat na een revolutie is ontstaan en nog verkeert in een aanvangsfase veronderstelt het toelaten van zo min mogelijk kennis die pas achteraf beschikbaar is gekomen. De nadruk moet liggen op de tijdgeest en ontwikkelingen die aan zo'n revolutie vooraf zijn gegaan. Verder dient de aandacht volledig uit te gaan naar de doelen die door het nieuwe regime worden gesteld. Iets dergelijks heeft Michael Vickery geprobeerd toen hij zijn boek 'Cambodia 1975-1982' schreef. Het boek verscheen in 1984 en op dat moment was de tijd nog niet rijp voor een kritische beschouwing van de revolutie die door Pol Pot en de zijnen was ontketend. Hij zelf vergeleek het met het schrijven van een kritische beschouwing over de Franse Revolutie kort na het einde van La Terreur. Merkwaardig genoeg is het zelfs in de 21^e eeuw nog nauwelijks mogelijk om over Hitler en de aanvangsjaren van zijn Derde Rijk te schrijven zonder de gebeurtenissen na 1939 daarin te betrekken. Dat staat het verkrijgen van een goed eigentijds beeld echter danig in de weg.

De complete omvorming van de maatschappij in Rusland, later de Sovjet Unie, greep veel dieper in het leven van de bevolking in dan die in Duitsland. Inperking van persoonlijke vrijheid was onder beide regimes een manier om de bevolking in het gareel te krijgen en houden en op termijn alle

neuzen dezelfde kant op te krijgen. Op zeer grote schaal uitmoorden van bevolkingsgroepen en het onteigenen van vrijwel alle persoonlijke bezittingen plaatste de Sovjet Unie echter in een geheel andere categorie dan het Duitsland vanaf 1933. De enige uitzondering daarop vormt de wijze waarop het NS regime omging met de joodse bevolking.

Hitler was aan de macht gekomen door een combinatie van twee factoren: straatgevechten door de SA met vooral communistische knokploegen en electoraal succes bij vrije verkiezingen. Het is dus niet unfair om te stellen dat het Duitse volk in meerderheid had gekozen voor het nationaalsocialisme en tegen het communisme. En in het programma van het nationaalsocialisme was nadrukkelijk de paragraaf opgenomen die joden uitsloot van het Duitse staatsburgerschap. Daar kreeg Hitler kennelijk in voldoende mate de handen voor op elkaar. In elk geval was het voor veel stemgerechtigden geen reden niet op de nazi's te stemmen. Net als bij de verkiezing van Trump in 2024 weet het electoraat vrij precies wat het te wachten staat. Men krijgt waarvoor men heeft gekozen. Deportatie van illegale immigranten staat hoog op Trumps agenda, ook die van de tweede generatie.

De positie van joden in de westerse samenleving is altijd precair geweest. Het jodendom is de erfviand van het christendom en tussen die twee monotheïstische religies is geen compromis mogelijk. In mijn boek 'Het Jodendom, een verhaal dat nooit eindigt' heb ik dat uitvoerig beschreven en beargumenteert. Verdrijving met achterlating van have en goed was vooral in de Middeleeuwen een veel voorkomend

fenomeen. Voor een heerser was het een effectieve manier om van zelf aangegane schulden af te komen. En als de heerser tegelijkertijd de schuldpapieren overnam van zijn onderdanen kon hij er persoonlijk goed garen bij spinnen.

Verdrijving van de joodse bevolking zoals Hitler voorstond was dus historisch gezien niets nieuws. De westerse samenleving had op dit punt een grote praktijkervaring. Emigratie kost echter geld, ook mensen dwingen te emigreren moet ergens door gefinancierd worden en dat geld moest maar door de joodse gemeenschap als geheel worden opgehoest. Dat is volstrekt immoreel maar is het gevolg van een besluit dat vele malen erger is: verdrijving van een complete bevolkingsgroep.

Het afnemen van burgerrechten waardoor joden niet langer normaal konden participeren in de samenleving is een groot onrecht geweest. Bedenk echter wel dat de positie van kleurlingen in de US met name in het zuiden nauwelijks beter was. Daar betrof het nakomelingen van vrijgemaakte slaven. Het startpunt, immers leven als slaaf, was extreem ongunstig dus de situatie anno 1930 viel verhoudingsgewijs nog mee. Niettemin was hun positie slecht tot zeer slecht.

Het beleid was in Duitsland vanaf 1933 er volledig op gericht joden het land uit te werken, op enigerlei wijze. De Neurenberger rassenwetten moesten het probleem oplossen wie wel en wie niet als jood moest worden gezien. Van een plan hen massaal om te brengen was geen sprake. Dat dit uiteindelijk wel is gebeurd toen de gelegenheid zich voordeed moet

dus bij een beschouwing van de ontwikkelingen tot 1939 buiten beschouwing blijven.

Wat opvalt is de overdreven grote aandacht die uitgaat naar de materiële kant van die expulsie en dan vooral waar het de toenmalige superrijken en hun kunstverzamelingen betreft. Zo ook in het boekje 'Wannsee' uit 2024 waarin bijna klagerig verslag wordt gedaan van het feit dat iemand als Goebbels de villa van een rijke jood kan overnemen voor een bedrag dat 'ver' onder de waarde ligt. Ook roofofstelen krijgt vaak buitensporig veel aandacht. Het lijkt soms wel alsof de materiële verliezen van mensen die in vergelijking met nu gewoon miljardairs waren, belangrijker zijn dan het lot van hun stamgenoten die sowieso vaak al moeilijk konden rondkomen.

Een regime dat zich na een roerige beginperiode in rustig water ziet beland zal de verworven macht op alle mogelijke terreinen gaan gebruiken. En dus ook de top van de nieuwe maatschappelijke piramide begunstigen. Met het verdrijven van steenrijke joden sloeg men twee vliegen in een klap als het ware. Overigens zien we dat ook in de Sovjet Unie. De Nomenklatura vormde als snel de nieuwe geprivilegieerde klasse compleet met mooie huizen, dienstauto's met chauffeur, huishoudelijk personeel en natuurlijk juwelen en bontjassen. Het communisme was slechts een ideologie, voor diegenen die verantwoordelijk waren deze in de praktijk te brengen golden andere regels. Idem dito Wandlitz voor de DDR top.

Als het Derde Rijk was blijven bestaan zou niemand zich er ook nog maar enigszins druk over hebben gemaakt dat zoveel Alte Kämpfer een villa

bewoonden op het eilandje Schwanewerder in de Wannsee. Een nieuwe elite had de plaats ingenomen van een vroegere elite. Dat is van alle tijden, vooral na een revolutie die succes heeft gehad. Robert Harris laat zijn boek 'Fatherland' dat zich afspeelt in 1964 niet voor niets beginnen aan de oever van de Wannsee bij het bruggetje dat Schwanewerder verbindt met het vaste land. Goebbels woont er nog steeds maar ook Josef Bühler, de tweede man in het bestuur van het Generalgouvernement en deelnemer aan de Wannsee Konferenz.

De historische pendule

Wie is opgegroeid in de jaren '50 en '60 zal zich kunnen herinneren dat in die periode sprake was van een zekere deregulering van de maatschappelijke verhoudingen. Niets alles moest perse meer zoals voorheen, het kon ook anders. De greep die de kerk op de samenleving had werd losser en veel mensen wisten zich er geheel aan te onttrekken. Er kwam een maatschappelijk debat over zaken als abortus, anticonceptie, seksuele moraal, homoseksualiteit, onderwijsvernieuwing en sociale verhoudingen. Iemand als Wim Kan nam het voortouw door ministers bij hun voornaam aan te duiden in zijn conference, alsof het gewone mensen waren. Dat lijkt iets kleins maar was wel degelijk veelzeggend. Een paar jaar eerder zou dat als een totaal gebrek aan respect zijn veroordeeld, nu kwam hij ermee weg en werd een lichtend voorbeeld voor iedereen die de kloof tussen bevolking en overheid graag zou zien verdwijnen.

Nederland was in deze geen uitzondering. De verandering in sociale verhoudingen vond in vrijwel de gehele westerse wereld plaats al was het ene land een voorloper en kwam het elders nauwelijks van de grond. We spreken sindsdien van 'de jaren zestig' hoewel de betreffende periode beter kan worden geplaatst tussen 1965 en 1975. Daarna kwam er een reactie, een tegenbeweging die veel van die veranderingen weer afzwakte. Eigenlijk zijn 'the sixties' alleen in Nederland altijd 'alive and well' gebleven, de maatschappij is hier nooit meer teruggaan naar vroeger. Dat valt niet zo op doordat vrijwel alles dat nieuw was in die tijd is geïnternaliseerd, integraal onderdeel is geworden van de nieuwe maatschappelijke inrichting. Mannen lopen niet meer met lang haar maar voor het overige is er niet veel veranderd.

Dat is tamelijk bijzonder. Meestal weet een tegenbeweging zozeer door te zetten dat het al gauw lijkt alsof er nooit iets is gebeurd. Of men is gewoon vergeten hoe het vroeger was en accepteert dat na een roerige periode het verleden is hersteld.

Kijken we eens naar de Franse Revolutie. In 1789 begon deze revolutionaire periode en al snel was er sprake van een grondwetgevende vergadering die de nieuwe situatie moest bestendigen. Tijdens de sessies waren de koningsgezinden die de monarchie onverkort wilden handhaven toevallig ter rechterzijde van de voorzitter terecht gekomen. De fractie die een geheel nieuwe constitutie voorstond zat ter linkerzijde. De latere begrippen links en rechts zijn dus terug te voeren op enerzijds vernieuwend en anderzijds behoudend.

Nadat Napoleon van Frankrijk een keizerrijk had gemaakt was er van revolutionair élan weinig meer over. Maar de inrichting van de staat en de sociale verhoudingen waren wel degelijk veranderd. Na diens val kwam de restauratie met herstel van de monarchie en Louis XVIII op de troon. Hoezeer hij dat ook wilde, veel was niet meer terug te draaien. Maar op het gebied van de sociale verhoudingen was er voldoende vrijheid tot ingrijpen. Die zijn niet aan wetten gebonden, meer aan informele regelgeving. En toen Louis werd opgevolgd door zijn broer Charles X kwam er een reactionaire potentiaat aan de macht die van het goddeloze Frankrijk van de revolutie een nieuwe theocratie probeerde te maken.

Kijken we naar de geschiedenis van de westerse wereld over meerdere eeuwen dan zien we dat er sprake is van een heen en weer beweging als bij een pendule. Een periode die wordt gekenmerkt door vooruitstrevendheid wordt onherroepelijk vroeger of later gevolgd door eentje waarin de relatieve vrijheid verkeert in sociale en politieke verstikking. In Oostenrijk was ten tijde van Joseph, die aanvankelijk regeerde samen met zijn moeder Maria Terezia, sprake van sociale 'verlichting'. Hij was de baas maar regeerde als verlicht despoot. Hij werd in 1790 opgevolgd door zijn jongere broer die regeerde als Leopold II. Deze volgde direct een andere koers, letterlijk als reactie op de gebeurtenissen in Frankrijk die een bom leken te leggen onder de gevestigde orde in heel door koningen en keizers geregeerd Europa. In sociaal opzicht veranderde er vervolgens in Oostenrijk- Hongarije hoegenaamd niets tot na 1918 toen de monarchie een einde vond

en het rijk uiteenviel in verschillende republieken met vooruitstrevende constituties. In Frankrijk, het gidsland op het gebied van revolutionaire veranderingen was er na de abdicatie van Charles X zeer lange tijd weinig aan de hand. Als er al sprake was van verstikking dan was dat vooral het effect van een deken van burgerlijke fatsoensnormen die over de samenleving kwam te liggen. Van repressie was echter geen sprake. Feitelijk heeft die situatie voortgeduurd tot 1968 toen in Parijs de Mei Revolutie uitbrak. De sixties deden in Frankrijk met een aantal jaren vertraging eindelijk hun intrede en dat ging met veel geweld. En anders dan in Nederland was er na een jaar of tien niets meer van te bespeuren. De bevolking vond het wel best zo, de weerstand kwam vooral van politiek links en dankzij grote machtige vakbonden wist men zo nu en dan wel successen te boeken.

Wie er voor gevoelig is zal in Nederland hebben kunnen constateren dat we in eenzelfde periode leven als medio jaren '60. Na zestig jaar begint de samenleving weer in een andere richting te bewegen. Conservatisme als tegenpool voor vooruitstrevendheid is niet langer een vies woord. Het neemt zelfs reactionaire vormen aan. Zelfs in ons land waar de sixties voor een blijvende maatschappelijke verandering hebben gezorgd is nu duidelijk een afkalving van die vooruitgang waarneembaar. Wie niet al te lang na de oorlog is geboren kan zich enerzijds gelukkig prijzen dat zijn volwassen leven overlapt met die 'gouden tijd'. Anderzijds stemt het droevig te moeten constateren dat het gedrag van de massa

eerder reactionair is dan liberaal of vooruitstrevend.

Kijken we naar de Verenigde Staten dan zien we anno 2025 deze pendule 'in full swing'. Het keerpunt was al veel eerder gepasseerd maar sinds Trump met zijn MAGA ideologie het toneel heeft bestormd is het historische mechanisme duidelijk waarneembaar. We hoeven niet tientallen jaren te wachten om in terugblik vast te stellen dat er het nodige is veranderd. De Amerikaanse samenleving beweegt onstuitbaar in een conservatief-reactionaire richting, zoveel is wel duidelijk.

Wat veelal onopgemerkt blijft is de diepere betekenis van de slogan 'Make America great again.' Voorbij zijn de decennia dat Amerika zich kon gedragen als de politieman van de wereld. Niet slechts om de eigen belangen te beschermen of vergroten maar vaak ook gewoon omdat het kon. Het uitoefenen van macht omwille van de macht, het recht om de enige supermacht in de wereld te zijn en overal dwingend kunnen optreden. Wat Trump nu voorstaat is het richten van alle aandacht op het eigen land. Make America great, screw the rest of the world. Het is een andere pendule die we aan het werk zien: die van internationale bemoeienis naar isolationisme en weer terug. Na de Eerste Wereldoorlog beleefde het isolationisme zijn hoogtijjaren. President Hoover heeft nadat hij was verslagen door Roosevelt nog tot aan Pearl Harbour geprobeerd het zo te houden. Hij leidde een krachtige isolatielobby waar Roosevelt lange tijd gewoon niet omheen kon.

Nu zien we de afkalving van Amerika's macht. Niemand lijkt nog gewillig naar de Verenigde Staten te

luisteren, in elke geval in het Midden Oosten niet. Een westers regime vestigen in Afghanistan is op niets uitgelopen, men heeft zich er simpelweg van afgekeerd. Dan rijst de vraag: moeten we wel zoveel geld verspillen aan het besturen van de wereld terwijl we zelf zo'n groot land hebben? Richt daar gewoon alle aandacht op en make it great again. En zet de samenleving terug naar de laatste periode dat dit het geval was: de jaren '50.

Het verleden is grijs, het heden vaak ook

Twee weken voor de Europese verkiezingen in 2024 werd de lijsttrekker van de AfD Maximilian Krah uit het landelijk bestuur van de partij gezet. Hem werd tevens verboden nog langer campagne voor de AfD te voeren. Hoewel de positie van Krah al langer onderdruk stond wegens zijn extreme standpunten en de vermeende spionage door zijn directe medewerkers voor Rusland en China, was de directe aanleiding een interview met de Italiaanse krant La Repubblica. Daarin zei hij dat "niet iedere SS'er automatisch een crimineel was" en dat er "ook veel boeren onder de SS'ers waren".

De naoorlogse reputatie van de SS wordt vrijwel volledig bepaald door de rol die deze organisatie speelde in de holocaust. Dat wordt gezien als zo ongeveer de ultieme misdaad ooit gepleegd in de geschiedenis van de mensheid en zodoende kan de SS onmogelijk worden opgevat als iets anders dan een criminele bende. Voor welke nuance dan ook is geen plaats omdat dit afbreuk zou doen, hoe gering